

MŪZIKA UN IDEOLOĢIJA: MŪZIKAS VIDUSSKOLA RĒZEKNĒ PĒC OTRĀ PASAULES KARA

Music and Ideology: Musical School in Rezekne after World War II

Valda Čakša

Rēzeknes Augstskola
Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskola
e-pasts: valda.caksa@inbox.lv

Abstrakt. *The aim of the article is to reflect the processes and problems of musical education renewal, which the teachers of Rezekne Secondary Music School faced under the circumstances of sovietisation, by evaluating to what extent the old elite (pre-war elite of National Conservatory) could adapt to the new circumstances and to what extent it was allowed by the regime. The article is based on the historical analysis of a discourse by evaluating the texts of documents available in the archives and identifying the dominant circumstances under which they have been created. In order to evaluate the principles of ideology influence and formation of social reality, the author compares the texts of the documents and conclusions found there with the opinions of representatives from various scientific areas on the features of musical life in that period of time. During the research, the author established that, on the one hand, the external factors and those, which are subjected to ideology, characterize the activity of the school; however, on the other hand, there are also the internal, as well as determined and retained factors of traditional requirements of music acquisition.*

Keywords: *Ideology, lecture cycles, K. Medīns secondary music school, Rezekne, closed concerts, sovietisation, festivity, power.*

Ievads

Otrā pasaules kara laikā tika pārtraukta Rēzeknes tautas konservatorijas (1932-1941) iedibinātās mūzikas izglītības tradīcijas, bet tās iesākto vēl vācu okupācijas apstākļos un pēc kara beigām turpināja Rēzeknē palikušie tautas konservatorijas pedagogi, kuri Klementa Mediņa vadībā organizēja mācību procesu mūzikas vidusskolā. Aplūkojamais laika periods iezīmējas ar Latvijas pēckara reokupāciju, ar tās reālu integrēšanu PSRS varas, pārvaldes, tiesību un kultūras sistēmās. Pirmie pēckara gadi ienesa lielas pārmaiņas gan valsts kultūras dzīvē kopumā, gan arī izglītības politikā. Ja sovetizāciju pilnībā neīstenoja pirms kara (1940-1941), tad ar plašu, daudzveidīgu terora un iebiedēšanas metožu lietošanu varmācīgās pārmaiņas tika integrētas sabiedrības psiholoģijā pēc kara. Vislielāko interesi komunistiskās partijas ideoloģiskie vadoņi pievērsa izglītības sistēmai, jo tai bija jāveido nākamie pārliecinātie komunisti. Tāpat kā citās kultūras un izglītības jomās, arī mūzikas izglītība tika pakļauta sovetizācijas un komunistu partijas, kurai piederēja varas monopols, ideoloģijai; spēkā stājās PSRS likumi, daļa no kuriem tika adresēti tieši radošo profesiju pārstāvjiem. Pēckara gados pamazām tika noārdīta neatkarīgās Latvijas laika izglītības sistēma, skolās galveno uzmanību pievērsa varas nesēju ideoloģijai atbilstoša pasaules uzskata veidošanai, mācību procesā apkarojot brīvdomību un ieaudzinot paļāvību tam, ka augstākstāvošu personu rīkojumi vienmēr ir pareizi un nav apstrīdami. Kā vispārīzglītojošajās, tā arī mūzikas vidusskolā visam mācību procesam, visām mācību stundām bija jāpauž sociālisma cēlāju audzināšanas idejas.

Darba mērķis un teorētiskais ietvars

Mūzikas izglītība padomju totalitārā režīmu apstākļos ir samērā maz pētīta tēma, jo tā ir visai pretrunīga. Raksta mērķis ir atspoguļot mūzikas izglītības atjaunošanas norises un problēmas, ar kurām sovetizācijas apstākļos nācās saskarties Rēzeknes mūzikas vidusskolas pedagogiem, izvērtējot, cik lielā mērā vecā – tautas konservatorijas pirmskara elite – spēja ieaukt jaunajos apstākļos un cik lielā mērā režīms tai to ļāva.

Apskatāmais laikmets vēstures zinātnē tiek vērtēts kā padomju totalitārisma nostiprināšanās posms, kuram raksturīgi vienas valdošās ideoloģijas centieni mērķtiecīgi pakļaut savai ietekmei visu Latvijas sabiedrību. Sabiedrības politizēšanā, izmantojot kultūras, ekonomikas un politiskās dzīves norises, mērķa īstenošanā noteikta loma bija paredzēta izglītības, radošās inteliģences pārstāvjiem un pašdarbības kolektīviem. Totalitārisma teorētiķe Hanna Ārente (Hannah Arendt, 1906-1975) savulaik ir uzsvērusi, ka totalitārisma “(..) darbība noris visās dzīves jomās, [tomēr] tās īstā vide ir politika” (Ārente, 2000: 148), ko pilnā mērā var attiecināt arī uz mūzikas dzīvi pēckara Latvijā.

Raksts ir balstīts uz diskursa vēsturisko analīzi (turpmāk – DVA), ko teorētiski pamatojusi Ruta Vodaka (Rutht Wodak), pierādot, ka “diskurss ir vienlaicīgu un secīgu savstarpēji saistītu lingvistisku aktu kopums, kuri katrs sevi manifestē konkrētos sociālās darbības laukos un pāri to robežām savstarpēji saistītu semiotisku, mutvārdu vai rakstu zīmju veidā (..)” (Reisigl, Wodak, 2001: 36). DVA ir viena no kritiskā diskursa analīzes pieejām (Meyer, Tischer, Vetter, Wodak, 2007/2000: 145), tās uzdevums ir “identificēt iespējami vairāk noteicošo apstākļu, kādos radies pētāmais teksts, cenšoties izprast sociālās realitātes veidošanās principus” (Phillips, Hardy, 2002: 82; Wodak, Meyer: 17). Norvēģu antropologs Tomass Hillans Ēriksens (Thomas Hylland Eriksen, 1962) atzīst, ka analizējot kādas sociālas kopības pagātnes iezīmes no šodienas skatu punkta, tās var ne vien saprast, bet indivīdu darbībām rast arī jaunu jēgu, uzrādot daudzveidību “(..) zināšanu sistēmu un kultūras prakšu saskarsmē” (Ēriksens, 2010: 399). T. H. Ēriksens uzskata, ka strukturālajos apstākļos, kādos cilvēks ir bijis, viņš ne vienmēr var rīkoties citādāk un atsevišķai sociālai grupai, izprotot sava laika “kultūru un sabiedrību pēc to nosacījumiem” (Ēriksens, 2010: 405), ir raksturīga kultūrrelatīva attieksme. Tādējādi, problēmas izpētē, tās vēsturiskās dimensijas noteikšanā ir jāiegūst pēc iespējas vairāk informācijas par laikmeta kontekstu un avotiem, kuros fiksēti apskatāmie notikumi, kā arī jāpievērš uzmanība tam, kā vēsturiskie diskursi laika gaitā tiek atspoguļoti zinātniskajā vai novadpētnieciskajā literatūrā.

Materiāls un metodes

Rēzeknes mūzikas vidusskolas dzīve rakstā tiek konstruēta vēsturiskā laikmeta ideoloģijas noteiktos patiesības režīmos, un, identificējot tās pedagogu darbības motīvus, tiek izvērtēti apstākļi, kādos radušies protokolu teksti, kas rasti Rēzeknes Zonālā Valsts arhīva (turpmāk tekstā – RVZA) fonda „Rēzeknes mūzikas vidusskola” lietās. Tēmas izklāstu ierobežo noteiktais raksta apjoms, tāpēc analīzei galvenokārt izraudzīti Rēzeknes mūzikas vidusskolas pedagogu konferencēs, kas notika no 1946. gada 29. augusta līdz vidusskolas darba pārtraukšanai 1949. gada pavasarī, apspriestie jautājumi un pieņemtie lēmumi (par 1944./1945. mācību gadu pedagogu konferenču materiālu arhīvā nav). Dokumentētās liecības rakstā ir izvērtētas, atzīstot, ka ar DVA metodi problēmu var izvērtēt maksimāli daudzveidīgi, tomēr, lai sasniegtu izvērīto mērķi, nepietiek tikai apzināt konkrētus izteikumus, bet ir nepieciešams tos skatīt plašākā vēsturiskā kontekstā. Vērtējot diskursus, galvenā nozīme izraudzītā laikmeta izpratnē ir jāpievērš cilvēku domāšanas veidam un idejām, kas ietekmēja sabiedrisko apziņu. Tāpēc Rēzeknes mūzikas pedagogu – radošās un vienlaicīgi ideoloģizētas izglītības jomas pārstāvju – dokumentārā mantojuma detalizētā izvērtēšanā ir jābalstās arī uz sociālās antropoloģijas metodēm. Ja apskatāmajā periodā mūzikas izglītošanas organizēšanā Rēzeknē iesaistījās mācītbspēki, kuri bija sevi apliecinājuši tautas konservatorijā Latvijas neatkarības laikā, tad uzmanību nākas pievērst ne tikai arhīva dokumentu liecībām, bet tajos rastie fakti ir jāsalīdzina arī ar padomju kultūras politikas pētnieku viedokļiem. Tādējādi detalizētā mūzikas vidusskolas atjaunošanas un ikdienas darba izpētē ir iespējams nošķirt PSRS ideoloģijas pieprasīto un konkrētu personību mūzikas vidusskolas ikdienas darbā iedzīvināto, vienlaikus iezīmējot arī Latvijas pēckara gadu mūzikas izglītības vispārīgas tendences, ko padomju mūzikas dilemmu raksturojumā vēl 1966. gada 4. augustā, referējot Eiropas Latviešu Jaunatnes Apvienības 13. kongresā Vestendē (Beļģijā), ir iezīmējis komponists Longīns Apkalns (1923-1999), bet

mūsdienās analizējis muzikologs Mārtiņš Boiko (Boiko 2004), Arnolds Klotiņš (2011) un Sergejs Kruks (Kruks, 2008), kurš apskatāmās problēmas analīzi ir ievirzījis socioloģiski un strukturāli. Analīzei izmantots arī Annas Āboliņas (Āboliņa 2014), kura bija pēckara gadu Rēzeknes mūzikas skolas audzēkne, naratīvs.

Rezultāti

Mūzikas mācību iestāžu nosaukuma maiņa – no tautas konservatorijām uz mūzikas vidusskolām – notika vēl pirms kara, to noteica LPSR Tautas Komisāru Padomes lēmums nr. 638, atbilstoši kuram LPSR Mākslas lietu pārvalde izdeva pavēli ar 1941. gada 16. maiju visām “tautas konservatorijām pāriet uz jauno kārtību un saukties par valsts mūzikas skolām” (Klotiņš, 2011: 171). Izpētot arhīva lietas, noskaidrots, ka pēc Otrā pasaules kara Rēzeknes mūzikas vidusskolas mācību procesa atjaunošana sākās 1944. gadā (pēc vācu okupantu padzīšanas, kad Rēzekne bombardēšanas rezultātā bija daļēji sagrauta). Organizatorisko darbu, veiksmīgi sadarbojoties ar pilsētas vadību un Kultūras ministriju (Āboliņa, 2014: 195), uzņēmās un vadīja Klements Mediņš (1907-1987) un Jānis Ūsītis (1907-1977). K. Mediņš, kuru iecēla par mūzikas vidusskolas direktoru, spēja īsā laikā atrisināt organizatoriskos un saimnieciskos jautājumus. Tā kā komercskolas ēka, kurā līdz karam darbojās tautas konservatorija, bija sagrauta, tad topošo audzēkņu reģistrēšanai Kaunatas ielā telpu piešķīra Rēzeknes zemes bankas direktors Valentīns Lipskis, bet pirmie audzēkņi mācības uzsāka divās nelielās telpās Ugunsdzēsēju ielā 29, kur vienlaicīgi bija K. Mediņa dzīvoklis. Pirmajā mācību gadā, sadalot jaunākajos un vecākajosursos, audzēkņi tika uzņemti klavieru un vijolspēles nodaļās. Pēc tautas konservatorijas parauga jaunākie vidusskolas kursi tika nosaukti par Bērnu mūzikas skolu, bet vecākie – par Vidusskolu (Āboliņa, 2014: 195). Arhīva dokumenti liecina, ka skolas pedagogi, pamatojot mūzikas mācību iestādes atjaunošanu, bija definējuši, ka bērnu skolas mērķis ir dot audzēkņiem muzikālo izglītību, bet vidusskolas – gatavot mūzikas darbinieku kadrus (RZVA 180.f., 1.a., 9.l., 14. lp.). 24. septembrī (pēc citiem avotiem – 5. novembrī) sākās nodarbības. Skolas apstākļi, kā jau pēckara gados, bija ļoti smagi. Nebija nekādas palīgsaimniecības, ēdnīcas, kopmītnes. Visi audzēkņi vai nu strādāja, vai arī paralēli apmeklēja vispārīgglītojošo skolu. Audzēkņus slikti apgādāja ar apģērbu un apaviem, to iegādei skola saņēma un audzēkņiem izsniedza īpašus orderus. Piemēram, skolas atskaitē par 1945./1946. mācību gadu ir norādīts, ka gada laikā saņemti tikai pieci orderi rūpniecības preču iegādei, bet skolā tajā laikā jau mācījās 74 audzēkņi (RZVA 180.f., 1.a., 1.l., 2. op. lp.). Abās skolās klavieru klases vadīja Jānis Ūsītis, bet vijoles klases – Stanislavs Silovs (1902-?) (RZVA 180.f., 2.a., 1.l., 1. lp.). A. Āboliņa raksta, ka klavieru klasēs strādājušas arī Valeska Panteļejeva (1883-1958) un Marija Tihanova (1885-1967), savukārt arhīva dokumenti liecina, ka M. Tihanovas vārds algu sarakstos parādās no 1945. gada marta, bet V. Panteļejevas – no 1945. gada jūnija (RZVA 180.f., 2.a., 2.l., 1. lp.). To var izskaidrot ar apstākli, ka audzēkņu uzņemšana notika visu mācību gadu un, pieaugot viņu skaitam mācību gada laikā, pakāpeniski nācās piesaistīt vairāk pedagogu.

Par mūzikas vidusskolas pirmo mācību gadu arhīvā ir saglabājusies arī grāmatvedības atskaite, ko parakstījis direktors K. Mediņš un grāmatvedis (?) Zutis. Atskaite liecina, ka pedagogu algām, kancelejas izdevumiem, apkurei, telpu uzturēšanai, grāmatu iegādei, inventāra remontam u.c. pozīcijām pirmajā skolas darbības gadā izlietoti 4.835 rubļi un 87 kapeikas (RZVA, 180.f., 1. a., 1.l., 1.-2. lp.).

Skolas darbības otrajā gadā, t.i. 1945./1946. mācību gadā skolas vajadzībām piešķīra J. Ūsiša dzīvesbiedres vecākiem nacionalizēto māju Dārzu ielā 61 (Āboliņa, 2014: 195), kur mācību iestāde atradās līdz 1956. gadam. Ēkas iekārtošana sākās 1945. gada 28. augustā; privātmājas šaurajās telpās tika veikts remonts, mācību procesa vajadzībām iegādātas divas koncertvijoles, vienas koncertklavieres (RZVA 180.f., 1. a., 2.l., 1. lp.) u.c. inventārs, uzsākta arī bibliotēkas un lasītavas veidošana, bet nebija telpu koncertzālei. Mūzikas vidusskolas darbību tās

pedagogi popularizēja ar novada preses un ar radio starpniecību, arī skolotāju konferencēs un starp pašdarbības kolektīviem. Audzēkņu uzņemšana arī otrajā darbības gadā notika visu mācību gadu. Tika izsludināta uzņemšana arī vokālajā nodaļā, bet no visiem pretendentiem labas balsis bija nelielam procentam (RZVA 180.f., 1.a., 2.l., 1. lp.), tāpēc nodaļu neatvēra.

No 1946. gada 1. janvāra pedagogu saimi papildināja tautas instrumentu spēles pedagogi Aleksandrs Starodumovs (1918-?), kurš izglītību ieguvis Iževskas mūzikas vidusskolā (krievu tautas instrumentu spēle), un latviešu tautas instrumentu spēles pedagogs Arnolds Āboliņš (RZVA 180.f., 1.a., 2.l.1. op. lp.), kurš nostrādāja tikai līdz rudenim (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 4. op. lp.). A. Starodumovs mācīja arī mūzikas elementārteoriju un solfedžo (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 1. op. lp.) 1946. gada 25. novembrī par ritmoplastikas skolotāju bija pieņemta Zina Cērpina (1914-?) (RZVA 180.f., 2.a., 3.l.6. op. lp.), 1947. gada sākumā dažus mēnešus par militārās mācības skolotāju strādāja Jakovs Poļaks (RZVA 180.f. 2.a., 5.l.32. lp.), holokaustā bojā gājušās tautas konservatorijas klavieru pedagoģes Rebekas Poļakas dēls. Nākamajā mācību gadā (no 1948. g. 1. septembra) par solo dziedāšanas, mūzikas literatūras, kora literatūras, itāļu valodas un solfedžo skolotāju vienu gadu nostrādāja Lidija Cera, bet par klavierspēles un obligāto klavieru skolotāju Bērnū skolā sāka strādāt Jefīms Babčins (1921-?) (RZVA 180.f., 2.a., 3.l. 24. op. lp.), kurš 1948. gada pavasarī absolvēja Latvijas Valsts konservatoriju. Tā kā vairākiem no pedagogiem kara apstākļos izglītību apliecināšie dokumenti bija gājuši bojā, tad tarifkācijas sarakstos vienā no ailēm, kurā norādīts izglītības ieguves laiks un vieta, dažiem tas atzīts, balstoties uz apliecinājumu. Piemēram, M. Tihanovas Pēterburgas konservatorijā iegūto izglītību apliecinājis T. Reiters un P. Šuberts. Dažiem pedagogiem, piemēram, par Z. Cērpiņas vidusskolas un A. Krūmiņa 3-gadīgajos ritmo-plastikasursos (Jelgava) iegūto izglītību un S. Silova mācībām Rēzeknes tautas konservatorijas augstākajā kursā (RZVA 180.f., 2.a., 6.l. 8. lp.) nav norādīti liecinieku uzvārdi, dokumentā ir vien norāde „liecinieku apliecinājums”.

Arhīva dokumentos ir saglabātas ziņas arī par mūzikas vidusskolas vispārējo personālu: J. Ūsīša dzīvesbiedre, Zigrīda Ūsīte no 1944. gada rudens (RZVA 180.f., 2.a., 1.l., 1. lp.) līdz 1946. gada pavasarim ir veikusi vecākās grāmatvedes pienākumus, sekretāre bijusi Tatjana Semjonova. Telpas kopusi Bronislava Moroze, tās kurinājusi Antoņina Šīkure (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 1.-5. lp.). Tā kā T. Semjonova nomainījusi dzīves vietu, tad no 1946. gada 29. novembra par sekretāri sākusi strādāt Terēzija Šadurska (Broka), kura vienlaicīgi arī mācījās Mūzikas vidusskolā (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 1.-7. lp.), drīz vien – 1947. gada 15. janvārī – viņa no sekretāres amata tika pārcelta par vecāko grāmatvedi (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 1.-7. lp.) Z. Ūsītes vietā. Savukārt par sekretāri, turpinot mācības vidusskolā, sākusi strādāt Antoņina Pukste (Mežinska).

Ar 1947. gadu Mūzikas vidusskolas klasēs ieviesa vairākus vispārīzglītojošos priekšmetus, tāpēc pedagogu saimi no 1. septembra papildināja Veronika Ančupāne (beigusi Rēzeknes ekonomisko tehnikumu), kura mācīja latviešu valodu, vēsturi un vācu valodu, bet direktora dzīvesbiedre Milda Mediņa (beigusi P. Dzeņa vidusskolu Rīgā un 3 mēnešu skolotāju sagatavošanas kursus) uzņēmās krievu valodas skolotājas pienākumus. Par vairāku citu priekšmetu skolotājiem tika pieņemti vidusskolas vecāko klašu audzēkņi: Staņislavs Orlovskis, kurš savulaik bija absolvējis Rēzeknes Valsts Skolotāju institūtu, kļuva par ķīmijas skolotāju, Stanislavs Broks (vidusskolas izglītība, vienlaicīgi mūzikas vidusskolas audzēknis) – par fizikas un matemātikas skolotāju, bet par skatuviskās sagatavošanas skolotāju strādāja Jānis Rimšs (RZVA 180.f., 2.a., 3.l., 16. lp.). Viņi skolotāju pienākumus veica līdz 1949. gada pavasarim, kad vidusskolas darbs uz laiku tika pārtraukts.

No 1944. gada 5. novembra līdz 1949. gada 1. martam Rēzeknes mūzikas vidusskola un bērnu mūzikas skola bija pakļautas LPSR Mākslas lietu pārvaldei (bērnu mūzikas skola, kas turpināja darboties pēc mūzikas vidusskolas reorganizācijas, tās pakļautībā atradās līdz 1956. gada 1. septembrim). Pirmā mācību gada sākumā skolā mācījās 111 audzēkņi. No viņiem J. Ūsīša klavieru klasē 30, V. Panteļejevas klavieru klasē 31, A. Starodumova tautas instrumentu

nodaļā 21, S. Silova vijoles klasē 7, M. Tihanovas vokālajā nodaļā 22 (RZVA, 180.f., 1.a., 5. l., 2.-2. op. lp.).

Pievēršoties ideoloģijas atspoguļojumam mūzikas vidusskolas mācību procesa organizācijā, konkrētu fenomenu formāli mainīgo iezīmju konstatēšanai ir nepieciešama hronoloģiska konkrētība, lai pamatotu, ka un kā padomju ideoloģija Rēzeknes mūziķiem iezīmēja ne tikai Latvijas neatkarības zaudēšanu, bet arī “(..) kultūras un zinātnes darbinieku marginalizācijas dēļ deva triecienu valsts intelektuālajai dzīvei” (Boiko, 2004: [http://lmic.lv/core.php?Page Id=724](http://lmic.lv/core.php?Page%20Id=724)).

Longīns Apkalns savulaik teica, ka “(..) mūzika, brīnumaini sakņodamās cilvēka pamatiedabā, funkcionē kā vārstulis, kam jāmazina pārmērīgais spiediens” (Jaunā Gaita (63), 1967). Doma netieši liecina, ka padomju ideoloģijā mūzika tika uzlūkota kā līdzeklis citu – augstāku, galvenokārt kolektīvu un sabiedrisku mērķu sasniegšanai. No arhīva dokumentiem to visspilgtāk apliecina skolas gada atskaites un pedagogu konferenču protokoli. Šie dokumenti, salīdzinot Rēzeknes mūzikas vidusskolas un Rēzeknes tautas konservatorijas kultūrizglītojošo darbību, uzskatāmi atklāj gan paliekošās vērtības, gan arī jaunās – padomju varas – noteiktās mūzikas izglītības tendences. Dokumenti liecina, ka daļa no mūziķu radītās korporatīvās kultūras un mācību procesa organizācijas elementiem jaunajos ideoloģiskajos apstākļos mainījās, bet daļa tomēr saglabājas nemainīgi. Ideoloģijas kontekstā tieši šīs attiecības mūsdienās “jāpēta empīriski, jo uz šo jautājumu nav vienas pareizas atbildes” (Ēriksens, 2010: 412).

Arhīva dokumentos, konkrēti Skolas gada atskaitēm, redzams, ka tajās ir paredzēta īpaša aile – Politiskās audzināšanas darbs, kurā ietvertās ziņas uzskatāmi ilustrē ideoloģijas diktētās izmaiņas skolas darba ikdienā. Piemēram, atskaitē par 1945. gadu ir norādīts, ka visi skolas pedagogi apmeklēja partijas skolu un apmeklējumu ziņā mūzikas skola ieņēma pirmo vietu pilsētā. Skolas audzēkņiem šajā gadā vien organizētas četras lekcijas: 1. Lielā oktobra Sociālistiskā revolūcija (turpmāk tekstā – LOSR), 2. Sarkanā armija un tās uzvaras, 3. Proletariāta vadoņi – Ļeņins un Staļins, 4. Parīzes komūna, kā arī četri lekciju cikli: 1. Staļina Konstitūcija, 2. Nolikums par PSRS Augstākās padomes vēlēšanām, 3. Lielais Tēvijas karš, 4. Ceturtās piecgades plāns (RZVA, 180.f., 1.a., 1.l., 3. lp.). Savukārt ieraksts Pavēļu grāmatā 1946. gada 27. jūnijā liecina, ka, piemēram, lekciju ciklā par ceturtās piecgades plānu „PSRS tautas saimniecības atjaunošanas un attīstības piecgadu plāns 1946.-1950. gadam” bija ietvertas 10 lekcijas, par kuru nolāstāšanu “b. Čerbardei Annai Jāņa meitai, dzimusi 1898. g., izmaksāta vienreizēja atlīdzība 150.00 rbļ. Pamats: 1) PSRS Augstākās izglītības ministra pavēle Nr. 2 no 1946. g.12.04, 2) LK(b)P CK Aģitācijas un propagandas daļas norādījums par lektora darba atlīdzību” (RZVA, 180.f., 1.a., 3.l., 2. op. lp.).

Ideoloģijas ietekmi pārliecinoši un vispusīgi atklāj arī pedagogu konferenču protokoli un to norises kārtība. Konferencēs piedalījās visi pedagogi, tās notika 1-2 reizes mēnesī, lielākoties vēlu vakarā (pēc stundām). Katru protokolu un konferences lēmumus visi tās dalībnieki apliecināja ar savu parakstu. Pirmajā konferencē (29.08.1946.) direktors K. Mediņš atreferēja mūzikas skolu direktoru konferencē pieņemtos lēmumus, uzsverot, ka “katram skolotājam katrā stundā ne tikai jāmaca, bet arī jāaudzina padotie audzēkņi komunisma garā, (..) katrā stundā jābūt politiskam momentam, ko (..) var ieviest, noskaidrojot jauno vielu un sniedzot ziņas par komponistu un viņa laikmetu” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 1. lp.). Direktors uzsvēra arī prasību izskaust vārdu „kungs”, „kundze” un „ar Dievu” lietošanu (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 1. lp.) ikdienas saskarsmē. Šis diskurss apliecina S. Kruka viedokli, kurš, atsaucoties uz 1957. gadā izdoto V. Razumnā (В. Разумный) darbu, norāda, ka padomju kultūras koncepcijas audzināšana paredzēja mērķtiecīgi, metodiski ietekmēt indivīdu, lai attīstītu režīmam vēlamās un izdevīgās īpašības, uzskatus un sasniegumus. Savā būtībā tā balstījās uz diviem galvenajiem komponentiem: 1) atklāt un attīstīt cilvēkos vislabākās darba potences, vienlaicīgi mainot viņa uzvedību; 2) pierādīt komunistiskās sabiedrības cilvēka intelektuālo pārkumu pār aprobežoto un pārāk pragmatisko rietumu tirgoni un patērētāju (Kruks, 2008: 110-111).

Otrā konference notika 17. septembrī un tajā bez skolas pedagogiem piedalījās LKP CK pārstāve *b. Ziemeļe* un LR Mākslas lietu pārvaldes Mācību iestāžu daļas priekšnieks *b. Zviedris*, kuri pirms konferences bija piedalījušies visu pedagogu vadītajās stundās. Zviedris, norādot, ka skolas darbs ir visumā labs, akcentējis arī katra skolotāja darbā konstatētos trūkumus. Viņš aizrādījis, ka skolotājs A. Starodumovs “nepilnīgi definējis, kas ir mūzika, stunda bijusi vienveidīga”; skolotājas M. Tihanovas “stundā viena audzēkne „rupji uzvedās” (pamatojot to kā skaļu, pārāk brīvu runāšanu)”; K. Mediņam viņš ieteicis “labāk lietot vārdu „uzskats”, bet ne „priekšstats” un, rakstot diktātu, pirms spēlēšanas (..) dot izsmeļošus paskaidrojumus un spēlējot vairs nerunāt ne vārda. Mazāk spēlēt (..)”. V. Panteļejevai aizrādīts, ka “jānovērš tendence par daudz palīdzēt. Visi pedagogi novērtēšanā bijuši pārāk stingri” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 4. lp.). Savukārt CK pārstāve norādījusi, ka “mazākie bērni jāsēdina priekšējos solos, skolotājam, rakstot uz tāfeles, jāieņem tāda pozīcija, lai visi skolēni redzētu uzrakstīto; (..) skolēniem nav jābaida, kā nevajag, bet tikai to, kā vajag. Ja skolēns grib atbildēt, tad viņam jāpaceļ kreisā roka, atbalstīta uz elkoņa”. Šie aizrādījumi galvenokārt attiecināti uz A. Starodumova stundām. Savukārt skolotājai M. Tihanovai aizrādīts, ka skolā „jāstrādā bez galvassegas” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 4. op.-5. lp.). Pārbaudītāji uzsvēruši, ka ir jādomā par kora diriģentu nodaļas atvēršanu, kā arī par vispārīzglītojošo mācību priekšmetu ieviešanu vidusskolas klasēs.

Nākamajā konferencē (01.10.1946.) K. Mediņš jau ziņoja, ka kordiriģentu nodaļā uzņemti 25 audzēkņi, kā arī norādījis, ka viņš pats vadīs šo nodaļu un mācīs vidusskolas klasēs visus teorētiskos priekšmetus latviešu plūsmā, bet A. Starodumovs – krievu plūsmās (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 5. op. lp.). Oktobra beigās (27.10.1946.) K. Mediņš aktualizēja konferences dalībnieku pienākumus, gatavojoties LOSR 29. gadadienas koncertam, kas jāorganizē Rēzeknes Kultūras namā. Direktors uzsvēra, ka turpmāk mūzikas vidusskolas audzēkņiem un pedagogiem būs jāuzstājas visos valsts svētkos un svinīgajos aktos, tāpēc savlaicīgi no savu audzēkņu vidus jāizmeklē labākie izpildītāji. Šajā konferencē arī nolemts sastādīt audzēkņu-pirmrindnieku sarakstu, kurus atzīmēt LOSR 29. gadadienas svinībās (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 8. lp.).

Var secināt, ka padomju varas iestāžu uzturētās ideoloģijas mērķis attiecībā uz mūzikas izglītības organizāciju vienlaicīgi bija saistīts gan ar vēlmi pārvarēt ierindas iedzīvotāju kultūras prasību šaurību, uzskatot individu par lokanu, padevīgu radību, gan arī ar pieņēmumu, ka mērķa sasniegšanu var nodrošināt ar plašu pieeju kultūras institūcijām un “padarot vēstījumus (mākslas darbus) saprotamus iedzīvotāju vairākumam” (Kruks, 2008: 111). To, ka ne visi topošie mūziķi bija lokani un padevīgi apliecina fakts, ka nākamajā konferencē (17.11.1946.) par LOSR 29. gadadienas koncerta ignorēšanu nolemts “izteikt rājienu vokālās nodaļas audzēknei Eleonorai Ušpei” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 9. op. lp.), kas ļauj secināt, ka veidojot jaunu – režīmam uzticamāku intelektuālo eliti – mācību procesa uzraudzībā tika kombinēta “pātagas un kliņģera politika” (Stradiņš, 2004: 130).

Arī nākamajās konferencēs pedagogi galvenokārt apsprieda uzdevumus, kas bija saistīti ar gatavošanos citiem politizētajiem svinīgajiem pasākumiem – 1. decembrī sprieda par gatavošanos J. Staļina Konstitūcijas dienai, ko atzīmēja 5. decembrī (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 10. op. lp.), 29. decembrī – par vēlēšanu kampaņas koncertiem, kuros “skaņās un dziesmās jāparāda padomju cilvēka prieks” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 12. lp.). Arī 1947. gada janvāra konferencē K. Mediņš aicināja skolas pedagogus “vienmēr un visur sekmēt un praktiski atbalstīt vēlēšanu iecirkņu darbu, pašiem aktīvi piedaloties koncertos gan ar padomu, gan arī kā izpildītājiem” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 12. op.-13. lp.). Savukārt 9. februāra konferencē V. Panteļejeva, iepazīstinot klātesošos ar LPSRS Mākslas lietu pārvaldes semināra ieteikumiem, uzsvēra, ka mūzikas skolas kolektīvam “jāstrādā tā, lai rītdienas darbs būtu labāks par šodienas darbu” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 12. op.-14. lp.). Kā liecina nākamo konferenču protokoli, tad „strādāt labāk” galvenokārt nozīmēja gatavot repertuāru, kas ļautu mūzikas skolas audzēkņiem iesaistīties ideoloģizēto svētku, piemēram, 1. Maijam veltīto u.c. koncertu norisēs. Tāpēc pavasara pusē skolas pedagogi saņēma jaunus varas sarūpētos ieteikumus. Piemēram, 17. aprīļa konferencē K. Mediņš klātesošos pedagogus iepazīstināja ar semināru, kas bija veltīts mūzikas

literatūras uzdevumiem ideoloģijas iedzīvināšanā, lēmumiem. Šajā seminārā Latvijas mūzikas pedagogus „apgaismoja” Ļeņingradas konservatorijas Vēstures katedras profesors b. Mozulevskis, akcentējot, ka turpmāk “mūzikas literatūras stundām jābūt vadošajām audzināšanas mūzikas izglītības laukā un šā priekšmeta skolotājiem jāpūlcina ap sevi visi pārējie pedagogi, lai šo priekšmetu padarītu pēc iespējas interesantāku. (...) mūzikas literatūrai muzikanta audzināšanā piekrist izšķiroša nozīme, mūzikas literatūras skolotājam jāvada arī pārējo skolotāju darbs mākslas audzināšanā” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 16. lp.). Pildot šos norādījumus, 24. jūlijā konferences dalībnieki, savlaicīgi lemjot par gatavošanos LOSR 30. gadadienas svinībām, paredzēja skolas telpās rīkot padomju komponistu portretu un darbu izstādi, bet izstādes atklāšanu ievadīt ar priekšlasījumu par mūzikas sasniegumiem padomju varas pastāvēšanas 30 gados. Konferences dalībnieki priekšlasījumu sagatavošanai latviešu valodā nominē K. Mediņu, bet krievu valodā – A. Starodumovu. Spriežot par koncerta programmas kuplināšanu, klātesošie nolemj, ka tajā jāpiedalās arī A. Pukstes vadītajam skolas deju kolektīvam (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 36. op. lp.). Pirms jaunā mācību gada sākuma – 1947. gada 29. augustā – Rēzeknes mūzikas vidusskolas pedagogiem tiek pieprasīts nodrošināt vēl vienu varas nesēju interesēm atbilstošu pasākumu, proti, 7. septembrī mācību iestādē bija jāorganizē Maskavas pastāvēšanas 800. gadadienas atceres akts, pēc kura jānodrošina padomju komponistu darbu koncerts (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 37. op. lp.).

1948. gada sākumā konferenču protokolos parādās jaunas iezīmes, kas spilgti apliecina nākamās vēstures notikumus, proti, ienaidnieka, pret ko visiem jācīnās, lai attaisnotu ideoloģiju, tēla uzturēšanu. 15. februāra pedagogu konferencē K. Mediņš iepazīstina klātesošos ar VK(b)P CK lēmumu par Vano Muradelli operu „Lielā draudzība”, kura sakarā konference pieņem rezolūciju. Tajā teikts, ka Rēzeknes mūzikas vidusskolas kolektīvs vienbalsīgi atbalsta partijas lēmumu par V. Muradelli operu, kura neatbilst padomju cilvēka garam un vajadzībām (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 36. lp.). Pieņemtā rezolūcija spilgti ilustrē vairākas emigrācijas komponista L. Apkalna atziņas. Viņš daļēji piekrist, ka, atbilstoši totalitārisma teorijai, mūzikai būtu jākalpo „sociālisma celšanai”. Tomēr apgalvo, ka, attiecībā uz Latvijas mūzikas dzīvi, šī teorija “gan atšķiras no īstenības, jo – ar mākslu var „uzcelt” mākslu, ar mūziku tikai mūziku un neko citu, vienlaicīgi gan piebilstot, ka (...) drakoniskas diktatūras visos laikos ir mēģinājušas pakļaut mākslas produkciju savām ietekmēm, lai panāktu sev tīkamus rezultātus”. Tāpat L. Apkalns atzīst, ka “okupētās Latvijas mākslas dzīvē – vismaz ne mūzikas novadā – tādas pārliecinātājas pazīmes, kas ļautu runāt par specifiski latvisku attīstību” (Jaunā Gaita (63), 1966), neesot saskatāmas. Arī Rēzeknes mūzikas skolas pedagogu rezolūcija kā diskurss liecina, ka vismaz šim kolektīvam tāda iezīme nepiemita, kolektīvam un tā vadītājiem drīzāk raksturīga bija samierināšanās vai kompromiss ar varas diktētajām prasībām. Operas izvērtēšanas rezolūcijas sakarā nākas piekrist L. Apkalnam, ka rezolūcija kopumā “raksturo norises un ietekmes, kādām krievu koloniālā režīma ideoloģiskais diktāts pakļāvis māksliniecisko daiļradi visas padomju impērijas mērogā” (Jaunā Gaita (63), 1966). Lai arī autors uzsver, ka par mākslas dzīves norisēm padomju varai pakļautajās zemēs rietumos vairāk izcelts, ka “literatūrā un tēlotājās mākslās režīma ideoloģijas ietekmes nav novēršamas, turpretī mūzika, īpaši koncertantajās formās, no šādām ietekmēm spējusi izsargāties” (Jaunā Gaita (63), 1966), tomēr partijas lēmumu apspriešanas rezultāts liecina, ka Rēzeknes mūzikas vidusskolas pedagogi vismaz ārēji režīma ietekmei pakļāvās. Piebilde, ka viņi vēlas, “lai mūsu ievērojamākie skaņraži, kā Mjaskovskis, Prokofjevs, Šostakovičs, Hačaturjans, Muradelli u.c. rakstītu arī tādus darbus, kuri pēc uzbūves un satura būtu saprotami un pieejami mazajiem pianistiem. Katrs tāds mūzikas formas skanējums būs kā mīļš viesis mūsu mācīšanas un audzināšanas darbā” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 37. lp.), nav pretrunā ar VK(b)P CK lēmuma ideju, tomēr noliedz L. Apkalna viedokli par komponista radošuma izpausmes iespējām padomju režīmā. L. Apkalns raksta, ka atskaņojot kāda komponista simfoniju vai instrumentālu koncertu “(...) šī norise visumā atbilst attiecīgajai norisei citur pasaulē un (...) mūzika sava materiāla īpašību dēļ nav piemērota tādu satura maksimu paušanai, kas atrodas ārpus mūzikas materiāla substanciālo īpašību kataloga” (Jaunā Gaita (63),

1966). Taču Rēzeknes mūzikas vidusskolas pedagogu rezolūcija pierāda, ka arī mūzikas jomā režīms spēja saskatīt ienaidniekus, kura apkarošanā bija spiesti iesaistīties visi radošās nozares pārstāvji. Tāpēc atliek piekrist citai L. Apkalna atziņai, ka “mūziku komponē un atskaņo cilvēki, kam jādzīvo kā reālas sabiedrības locekļiem, jāiekļaujas savā sabiedriskajā vidē un zināmā mērā jāfunkcionē kā šīs vides inspiratīvo refleksiju paudējiem” (Jaunā Gaita (63), 1966), ko pierāda arī citētais diskurss. To, ka rezolūcija neatbilst mūziķu pārliecībai, apliecina nobeiguma piebilde, kurā it kā attaisnojoties bilsts, ka “ievērojamie skaņraži ir aizmirsuši (..) mazos dziedātājus vispārīzglītojošajās skolās, kā arī dziedātājus (koros) un spēlētājus pašdarbības kolektīvos. Dzīvodami un strādādami provinces apstākļos šos trūkumus mēs jo sevišķi izjūtam” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 38. lp.).

Izvērtējot arhīva dokumentu liecības, nākas secināt, ka ar 1948. gadu mūzikas skolas ikdienas dzīvē ideoloģijas ietekme ārēji kļuva vēl manāmāka. Tika ieviesti vispārīzglītojošie priekšmeti un skolotājam V. Ančupānei tika uzdots “nodrošināt politiskās audzināšanas darbu audzēkņiem, neizlaižot no redzes aploka nevienu svarīgu iekšpolitikas un ārpolitikas notikumu, arī katram skolotājam praktiskajā darbā vienmēr vadīties no pārvaldes vairākkārtīgi dotajiem norādījumiem par politisko audzināšanu” (RZVA, 180.f., 1.a., 5.l., 39. lp.).

Nākamais protokols (14.09.1948.) liecina, ka konferencē nolemts, ka lai “bez steigas un kārtīgi sagatavotos LOSR svētku svinēšanai, katra skolotāja pienākums ir sagatavot atbilstošu programmu, jo sevišķu vērību veltot dziesmu izvēlei” (RZVA, 180.f., 1.a., 10.l., 1. lp.). Savukārt lai veicinātu pedagogu un audzēkņu, kuri mācās tikai mūzikas skolā, politisko izglītību “(..) katru trešdienu no plkst. 21.30 līdz 23.00 noturēt politiskās audzināšanas stundas”. K. Mediņš akcentējis, ka partijas komitejas Aģitācijas un propagandas daļa partijas uzraudzībā ir atļāvusi šīs stundas noturēt pašiem skolas pedagogiem. Konferencē nolemts, ka katrai stundai paredzēta b. Staļina biogrāfijas studēšana, un lekcijas jāgatavo vienam no skolotāju kolektīva (RZVA, 180.f., 1.a., 10.l., 1. op. lp.). Lekciju norises plāns un par to tematu saturu atbildīgie skolotāji bija norādīti mācību pusgadam izstrādātajā plānā. Acīm redzot direktors K. Mediņš nebija pārliecināts par sagatavoto lekciju efektivitāti, jo 26. oktobra konferencē paziņoja, ka lūdzis vēl “vienu lekciju pirms paša svētku koncerta nolasīt lektoram no partijas komitejas Aģitācijas un propagandas daļas” (RZVA, 180.f., 1.a., 10.l., 1. op. lp.), savukārt “Asiņainās svētdienas un Ļeņina nāves dienas atceres aktus” K. Mediņš aicināja atzīmēt ar tām piemērotām programmām, piesakot, ka “visiem uz šiem pasākumiem jāierodas ar sēru noskaņojumu” (RZVA, 180.f., 1.a., 10.l., 6. op. lp.). Šajā laikā K. Mediņa ieguldījumu Rēzeknes mūzikas skolas kolektīva ideoloģiskās audzināšanas ievirzē novērtēja atbilstoši varas orgāni un piedāvāja viņam amatu Mākslas lietu pārvaldē. Viņa pēdējais rīkojums Nr. 131 (28.02.1949.) ir par direktora posteņa nodošanu Jānim Ūsītīm. Tā kā 1949. gada 1. septembra Rēzeknes mūzikas vidusskolu pievienoja Daugavpils mūzikas vidusskolai, tad J. Ūsītis ir parakstījis pavēli par K. Mediņa un citu vidusskolas klasēs strādājošo pedagogu (M. Tihanovas, A. Pukstes, T. Šadurskas, E. Belasova S. Silova, S. Broka u.c.) atbrīvošanu no darba pienākumiem. J. Ūsītis turpināja vadīt Rēzeknes Bērnu mūzikas skolu, pieņemot no jauna darbā arī bijušos mūzikas vidusskolas pedagogus (RZVA, 180.f., 2.a., 3.l., 37. op.-100. op. lp.).

Tādējādi šie konferenču protokoli, no vienas puses, apliecina, ka padomju režīms prasīja kardināli mainīt gan sabiedrības, gan arī mūzikas pedagogu vērtīborientāciju. Tā balstījās uz marksisma-ļeņinisma mācību, kā arī uz tautiskuma, šķiriskuma un partejiskuma principiem, kas nesaskanēja ar latviešu tautas līdzšinējiem svētumiem, tostarp radošās brīvības un izglītības vidē ierastajām mūziķu saskarsmes formām. Padomju funkcionāri, inspicējot mūzikas vidusskolas pedagogu darbu, kategoriskā formā pieprasīja savstarpējā saskarsmē ieviest uzrunu „biedrs”, norādot, ka iepriekšējā režīma uzturētie mūziķu korporatīvās kultūras elementi ir „buržuāziski” un neatbilst padomju sabiedrības celtniecības ideāliem un izglītības īstenošanas politikai.

Daļa no arhīva dokumentiem pierāda, ka varas nesēji mūzikas izglītības organizatoriem piedāvāja tādus darbības priekšnoteikumus, kuru īstenošanā nācās iesaistīt iespējami lielāku dalībnieku daudzumu. Tādējādi oficiālajiem skolas pasākumiem bija raksturīgs publiskums, kurš

imitēja kopīgas intereses un iedvesmojošu tradīciju iedzīvināšanu. Nemirstīgas slavas iespējamībai bija jāzaicina mūziķi „iedrošināties neparasto” un piedalīties iedvesmojošu stāstu, kas piešķir viņu eksistencei jaunu jēgu, veidošanā. Uzdevumā celt kopīgas dzīves līmeni, politizētajā sabiedrībā mūziķiem bija jāsekmē ne vien kopīgs izturēšanās un domāšanas veids, bet arī muzikālā gaume, tādejādi apliecinot un vienlaicīgi uzturot padomju cilvēka eksistences augstāko potenciālu.

Tomēr Rēzeknes mūzikas vidusskolas mācību procesa organizāciju raksturo ne vien pedagogu konferencēs apspriestās ārējās problēmas, bet arī iekšējais, ar jauno mūziķu sagatavošanu saistītais aspekts. Restaurējot mūzikas vidusskolas ikdienas hronoloģisko konkrētību, ir jāpievērš uzmanība ne tikai tam, kur un kāpēc koncertēja skolas audzēkņi, bet arī tam, kā viņi kļuva par mūziķiem vārda tiešajā nozīmē. Šajā sakarā uzmanība jāpievērš audzēkņu koncertiem, kuri, tāpat kā tautas konservatorijas darbības laikā, notika mācību procesa ietvaros, bet atšķirība ir apstākļi, ka tautas konservatorijas laikā tie bija atklāti, savukārt mūzikas vidusskolā – slēgti. Pārbaudot koncertu programmu un eksāmenos atskaņojamo skaņdarbu sarakstus, konstatēts, ka audzēkņu apgūstamais repertuārs galvenokārt ir vērst uz izpildītāja tehnikas, muzikālās domāšanas, skaņdarba izpratnes u.c. ar mūziķa kompetenci saistītiem elementiem, bet ne kādā ziņā neatspoguļo padomju ideoloģiju. Šis apstāklis ļauj hipotētiski pieņemt, ka skolas mācību procesā, neraugoties uz ideoloģijas nostādņām, pedagogi kā profesionāli mūziķi, centās saviem audzēkņiem galvenokārt nodrošināt profesionālas muzicēšanas iemaņas un mūzikas vērtību izpratni, ko apliecina arī slēgto koncertu programmas.

Secinājumi

Mūzikas un tās izglītības vēstures pētījumi izvirza nepieciešamību pievērsties ne tikai politiskās vēstures problemātikai, bet, aktualizējot padomju režīma kultūras un izglītības politiku mūzikas jomā, balstīties uz starpdisciplināru pieeju, sasaistot vēstures pētījumus ar politikas zinātnes, kultūras, muzikoloģijas un sociālās antropoloģijas teorijām un pētniecības metodēm. Zinātnes pārstāvju diskursi par padomju ideoloģijas izpausmēm liecina, ka sovetizācijas kultūrpolitikas mērķi bija sakņoti kultūras un mākslas izpratnes divos pamattipos jeb vērtībās, kas klasificējamās kā simboliskā pašvērtība un instrumentālā vērtība.

Mūziku PSRS ideoloģija centās padarīt par propagandas līdzekli, kam bija jāapliecina ideoloģijai vēlamā – „jaunā” sociālistiskās sabiedrības pilsoņa – veidols. Mūzikas izglītības procesu režīms nenoliedzami ietekmēja un tajā atklājās indivīda un varas attiecības. Sovetizācijas apstākļos mūzikas izglītība bija cieši saistīta ar sociālistiskās sistēmas un padomju sociālistiskās kultūras glorifikācijas īstenošanas diviem uzdevumiem: 1) atgādināt padomju pilsoņiem, ka padomju iekārta ir vislabākā, vishumānākā, vistaisnīgākā valsts iekārta cilvēces vēsturē; 2) masveidīgi iesaistīt plašas iedzīvotāju grupas kultūras un mākslas pasākumos un praksēs. Padomju valstij nebija vajadzīgas radošas personības, bet gan paklausīgi pavēļu izpildītāji un mūzikas vidusskolas darbība, kas lielā mērā bija saistīta ar uzdevumu iesaistīt masas mūzikas apgūvē un mākslinieciskajā pašdarbībā, tādejādi kalpojot gan ideoloģiskiem, gan arī sociāliem mērķiem.

Ideoloģijas prasības atspoguļojās gan mācību procesa pārraudzības sistēmā, gan arī pedagogu un audzēkņu ideoloģiskās pārliecības ietekmēšanā. Sovjetizācija un ideoloģizācija mūzikas izglītībā, metodoloģijā un vērtību aktualizēšanā izcēla krievu padomju mūziku, kurā ideoloģija un režīma noteiktās vērtības izpaudās skaņdarbos, kas kā koncertdzīves piedeva glorificēja Ļeņinu, Staļinu un citu sociālistiskas ievirzes tematiku.

Rēzeknes mūzikas vidusskolas darbības sākumā, kas sakrita ar padomju kultūras iedzīvināšanas pirmo posmu, arī mūzikas pedagogu kompetences pilnveidē atspoguļojās Staļina personības kults, uz ko norāda gan varas pieprasīto svētku atzīmēšana, gan arī direktīvām noteiktās obligātās partijas vadoņu darbu studijas un propagandas lekciju apmeklēšana. Šī perioda mūzikas pedagogu uzdevums, viņu pašu izpratnē, bija paplašināt mūzikas sapratēju loku,

bet iekārtas funkcionāru izpratnē – atgādināt sabiedrībai, ka padomju iekārta ir vislabākā, vishumānākā, visticamākā valsts iekārta cilvēces vēsturē.

Tomēr Rēzeknē mūzikas pedagogu un audzēkņu attieksmē pret mācību procesu bija dzīvas tradicionālās mūzikas izglītības alkas, un mūzikas vidusskolas pedagogi, neraugoties uz varas un ideoloģijas spiedienu, pēckara gados centās uzturēt un saglabāt dzīvu mūzikas garu un vērtību izpratni.

Summary

The scope of the researched problems is introduced by the occupation of Stalinist Soviet Union on 17th June, 1940; this period is the least researched and ideologized period in the history of Latvian music. Already in September, 1940, the School Department Council of the People's Commissariat for Education made a decision that the maintenance of the provider of musical education in Latvia – National Conservatory, which had been operating in Latvia since the 1920s – is given to the state. In order to manage the artistic life, including musical education, in a direct and centralized manner, on 26th September, 1940 there was established the Art Affairs Administration; musical education was under its command. On the basis of the decision No. 638 made by the Council of People's Commissars of Latvian Soviet Socialist Republic, the Art Affairs Administration issued an order that from 16th May, 1941 all the *national conservatories must accept the new practice and call themselves music schools* (Klotiņš, 2011: 171). In such a way, the ideology of first sovietization stage reflected in both determination of subjection of musical education institutions and deformation of traditions of musical education, established by national conservatories. The Art Affairs Administration was subjected to two authorities by dictating centralised planning requirements to the music school teachers, which were determined by both the Latvian Soviet government and the Art Affairs Administration of the Council of People's Commissars of Latvian Soviet Socialist Republic. In these requirements, the ideologized activities, as well those declared to be mandatory, were dominant; the Second World War and occupation of Nazi Germany stopped the implementation of these activities.

There are plenty of documents and other kinds of sources available for research on Rezekne's musical life, and on this basis it is possible to arrive at conclusions that make the past events and their link to the historical context clearer. The aim of the article is to provide an insight into the music education renewal processes and problems of ideological life, which the staff of the Rezekne Music education establishment had to face under the conditions of the cultural policy imposed by the USSR during the first years after war.

During the World War II the music education tradition established by the Rezekne National Conservatory was interrupted, but the ex-teachers of the National Conservatory continued its work, commenced under the circumstances of German occupation and during the first years after the War; they organized the activity of Music Secondary School.

Based on archival documents, the report provides an insight into the processes and issues of music education renewal faced by the teachers of Rezekne music education establishment until 1950 when the activity of the Secondary School as such was temporarily interrupted, keeping only children's music school.

Rezekne Music Secondary School opened on the 5th November 1944, and the renewed soviet rule appointed Klements Mediņš (1907-1987) as its new Head Teacher, who in his turn hired a pianist Jānis Ūsītis (1907-1977) for the position of the Manager of the Study Department. Since the National Conservatory activity period a pedagogue of singing and piano lessons M. Tihanova (1885-1967) and the former student of the National Conservatory – violinist S. Silovs (1902-?) commenced their work as the teachers of the School. Later on a piano playing teacher V. Pantejejeva and several other experts, who stayed in Rezekne for a short period of time, joined the school staff. Whereas since 1947 the most active and the best, in terms of school results, senior-year students Staņislavs Orlovskis and Staņislavs Broks had been involved in teaching general subjects. Later on, also Edurds Belasovs, Terēzija Šadurska (Broka) and Antoņina Pukste (Mežinska) joined them. After graduation of the Conservatory, they gradually obtained reputation of excellent professionals both in Latvia and among the conductors of other regions of Latvia.

Considering the system of the National Conservatory, students in the Music Secondary School were divided according to the two level training: the lower level training was called Children Music School, and the higher one – Music Secondary School. Until the 1st of March 1949, Rezekne Music Secondary School was subordinated to the Art Affairs' Administration of the LSSR.

The documents indicate that within the first years after the War the Soviet Rule dictated its own requirements to music education; all this reflected both within the learning process organization and influence on the ideological conviction of pupils and teachers. Sovietization of music and ideology within music education, methodology and actualization of values outlined Russian Soviet music, where ideology values defined by the regime became apparent in musical compositions, which as an additive of concert life, glorified Lenin, Stalin and other topics of socialist direction.

The Soviet Regime demanded to introduce drastic changes in the value orientation of both the society and music teachers. It based on the Marxism-Leninism theory, as well as principles of national identity, class membership and party membership, which did not match the previous sacred things of the Latvian folk, including musicians' habitual

forms of communication in the environment of creative freedom and education. Soviet official persons when inspecting the work of teachers in the Music School, categorically demanded to introduce within the internal communication an address “comrade”, indicating that the musical corporative culture elements maintained by the previous regime are “bourgeois” and do not correspond to the ideals of Soviet society formation and to policy of education implementation. The archival documents evidence that in the beginning, when Rēzekne Music Secondary School started its work, which was simultaneously with the first stage of Soviet culture embodying, the development of music teachers’ competences reflected the cult of Stalin’s personality, as indicated not only by the repertoire to be acquired, but also mandatory studies of party leaders’ works and attendance of lectures of propaganda established by the directives. The task of the music teachers of this period, from their own point of view, was to broaden the range of music experts, but from the point of view of the system – to remind the society that the Soviet system is the best, the most humane and the fairest state system in the history of humanity.

Literatūra un avoti

1. Apkalns, L. (1964). Padomju mūzikas ētosa dilemma. *Jaunā Gaita* (63).
2. Ābolina, A. (2014). Rēzeknes muzykas vydusskūla 1944-2014. *Tāvu zemes kalendārs*. Rēzekne: LKCI, 195.-218. lpp.
3. Ārente, H. (2000). *Prāta dzīve I. Domāšana*. Rīga: Inteleks.
4. Boiko, M. (2004). *Latviešu muzikoloģija / mūzikas zinātne. Vēsturiski kritisks pārskats*. Online–publikācija Latvijas Mūzikas informācijas centra interneta lapā. Skatīts 09.03.2015. <http://www.lmic.lv/muzikol.php?PHPSESSID=74a28bd067d19ad2df4cb8975977c405>.
5. Ēriksens, T. H. (1993.) *Mazas vietas – lieli jautājumi. Ievads sociālantropoloģijā*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2010.
6. Klotiņš, A. (2011). *Mūzika okupācijā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1940-1945*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
7. Kruks, S. (2008). „*Par mūziku skaistu un melodisku! „Padomju kultūras politika, 1932-1964*. Rīga: Neputns.
8. Latvijas Nacionālā Arhīva (LNA) Rēzeknes zonālais Valsts arhīvs (RZVA), 180.f. (Rēzeknes mūzikas vidusskola), 1.a., 1.l. (Grāmatvedības gada atskaites par skolas darbu no 1944. g.)
9. LNA RZVA, 180. f. 1.a., 2.l. (Rēzeknes mūzikas vidusskolas gada atskaites par skolas darbu no 1945. g. līdz 1946. g.)
10. LNA RZVA, 180.f., 1.a., 3.l. (Rēzeknes mūzikas vidusskolas statistiskā atskaite (1946)).
11. LNA RZVA, 180.f., 1.a., 5.l. (Pedagogu konferenču protokoli 1946. g. 29. augusts - 1948. g. 1. sept.).
12. LNA RZVA, 180.f., 1.a., 9.l. (Grāmatvedības gada atskaite 1947. g.).
13. LNA RZVA, 180.f. 1.a., 10.l. (Pedagogu konferenču protokolu grāmata 1948. g. 14. sept.- 1955. g. 27. nov.).
14. LNA RZVA, 180.f., 2.a., 2.l. (Algu saraksti 1945. g. janv. - 1945. g. dec.).
15. LNA RZVA, 180.f., 2.a., 3.l. (Rēzeknes mūzikas vidusskolas pavēļu grāmata (1945-1950)).
16. LNA RZVA, 180.f., 2.a., 5.l. (Mūzikas vidusskolas darbinieku algu saraksti par laiku no 1946. g.).
17. LNA RZVA, 180.f., 2.a., 6.l. (Tarifikācijas saraksti 1946./1947. m. g.).
18. Mediņš, K. (1989). Atmiņas par Rēzeknē nodzīvotiem gadiem. *Mōras Zeme*, Nr. 9.
19. Meyer, M., Tischer, S., Vetter, E., Wodak, R. (2007/2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
20. Phillips, N., Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: SAGE Publications. P. 82.
21. Reisigl, M., Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination. Rhetorics of racism and antisemitism*. London; New York: Routledge.
22. Stradiņš, J. (2004). Totalitāro okupācijas režīmu represijas pret Latvijas zinātni un akadēmiskajām aprindām (1940-1945). Grām.: Totalitārie okupācijas režīmi Latvijā 1940.-1964. gadā (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 13. sēj.). Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 130.-164. lpp.
23. Wodak, R. Meyer, M. (2009). *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology*. In: 21.Wodak, R. Meyer, M. (eds) (2009). *Methods of Critical Discourse Analysis*.